

The Relationship between Population Changes and Some Characteristics of the Village and Population Sustainability in Rural Areas: The Example of Tokat Province

Aysel Ergün^{1,a,*}, Esen Oruç^{2,b}

¹Tarım Ekonomisi Bölümü, Ziraat Fakültesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 60250 Tokat, Türkiye

*Corresponding author

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p><i>Research Article</i></p> <p>Received : 22.09.2023 Accepted : 25.10.2023</p> <p>Keywords: Rural population Sustainability Rural area Mukhtar of village Chi-squared Tokat</p>	<p>This research was carried out in order to evaluate population movements in the rural areas of Tokat province, to determine some characteristics of the villages and to reveal the relationship between population movements and these characteristics. The population data used in the research was compiled from the TÜİK data system, and the characteristics of the villages were determined by interviewing 600 village headmen. According to the results obtained by evaluating the data set covering a 16-year period, 78.8% of the villages in Tokat province and districts showed a decrease. The rate of villages that increased or remained stable was 21.2%. It can be said that there is a population in the research area that makes a living by continuing farming activities. It can be said that non-agricultural occupational diversity is limited in the region and the villages generally consist of middle-income group households. Due to the large number of dry agricultural areas, the product group with the highest production is field crops. Livestock activities are carried out by a low proportion of the population. The average distance of the villages to the city center is 66.2 km. According to the chi-square analysis results, it was determined that there was a permanently significant relationship between population change and provincial openness distance, farming and non-agricultural occupations. The villages with a severe decrease are the villages furthest from the city center. In addition, it has been determined that there is severe migration in villages where farming and other occupational diversity is high. Support activities other than general support can be carried out to ensure that the young and middle-aged group in rural areas continue to live in rural areas and that the same group that has migrated to the city prefers to live in villages. In particular, revitalizing livestock activities can be an alternative for young people to stay in the village or for those who have left to return to the village.</p>

Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 11(11): 2161-2171, 2023

Nüfus Değişimlerinin Köyün Bazı Özellikleri ile İlişkisi ve Kırsalda Nüfus Sürdürülebilirliği: Tokat İli Örneği

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p><i>Araştırma Makalesi</i></p> <p>Geliş : 22.09.2023 Kabul : 25.10.2023</p> <p>Anahtar Kelimeler: Kırsal nüfus Sürdürülebilirlik Köy muhtarı Ki- kare Tokat</p>	<p>Bu araştırma Tokat ili kırsalında nüfus hareketlerini değerlendirmek, köylere ait bazı özellikleri belirlemek ve nüfus hareketleri ile bu özellikler arasında ilişkiyi ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan nüfus verileri TÜİK veri sisteminden derlenmiş, köylere ait özellikler ise 600 köy muhtarı ile görüşülerek belirlenmiştir. 16 yıllık süreci kapsayan veri setinin değerlendirilmesi ile varılan sonuçlara göre, Tokat il ve ilçelerine bağlı köylerden %78,8'i azalış göstermiştir. Artan veya sabit kalan köylerin oranı ise %21,2'dir. Araştırma alanında çiftçilik faaliyetlerini devam ettirerek geçimini sağlayan bir nüfusun varlığından söz edilebilir. Tarım dışı meslek çeşitliliğinin yörede kısıtlı düzeyde olduğu, köylerin genellikle orta gelir grubu hanelerden oluştuğu söylenebilir. Kuru tarım alanlarının fazla olmasına bağlı olarak üretimin en yoğun olduğu ürün grubu tarla bitkileridir. Hayvancılık faaliyetleri düşük oranlı bir nüfus tarafından sürdürülmektedir. Köylerin il merkezine mesafesi ortalama 66,2 km'dir. Ki-kare analiz sonuçlarına göre nüfus değişimi ile il merkezine mesafe, çiftçilik ve tarım dışı meslek oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Şiddetli azalan köyler il merkezine en uzak köylerdir. Ayrıca, çiftçiliğin ve diğer meslek çeşitliliğinin fazla olduğu köylerde de şiddetli göç yaşandığı tespit edilmiştir. Kırsalda var olan genç ve orta yaş grubun kırsalda yaşamaya devam etmesi ve kente göç etmiş aynı grubun köyde yaşamayı tercih etmesi için genel desteklerden farklı destekleme çalışmaları yapılabilir. Özellikle hayvancılık faaliyetlerinin canlandırılması gençlerin köyde kalması veya gidenlerin köye dönmesi için bir alternatif olabilir.</p>

^a aysel.ergun3018@gop.edu.tr

^b <https://orcid.org/0000-0003-0784-6298>

esen.orucbuyukbay@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0147-2742>

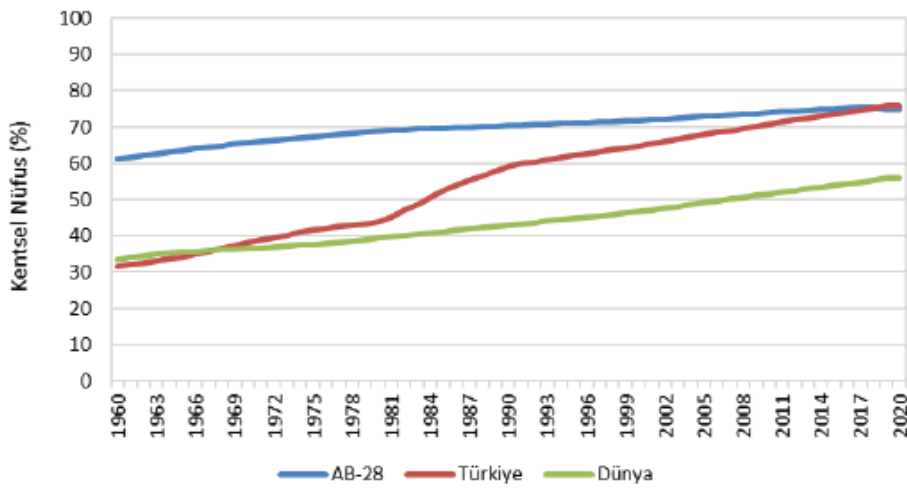
Giriş

Nüfusu 10000' den az olan yerleşim birimlerine kırsal alan ve bu alanlarda yaşayan nüfusa kırsal nüfus olarak tanımlanmaktadır. Sınırları belirli bir kırsal alan içerisinde belirli zaman diliminde yaşayan nüfus kırsal nüfus olarak nitelendirilmektedir (Türkan, 2021).

Dünyada ve Türkiye'de 1950'li yıllardan beri kent nüfusun hızlı bir şekilde artışı, kırsal nüfusun her geçen yıl azalışı dikkat çekmektedir. Türkiye'de kırsal nüfus oranı 1980 yılında yaklaşık %56, 2000'de %35, 2007'de %30, 2021'de %6,8, 2022 yılında ise %6,6'ya kadar düşmüştür (Dünya Bankası, 2023; TÜİK, 2023).

Şekil 1 ve 2'de görüldüğü gibi tüm dünyada kentlerdeki nüfus artmaktadır. Veriler Türkiye'de de kırsal nüfusun her geçen yıl azaldığını, kentsel nüfusun ise artmaya devam ettiğini göstermektedir. Verilere göre, Türkiye'de kentsel nüfus oranı AB ülkelerine yaklaşmış olmakla birlikte,

kentsel nüfus oranının artış yönündeki değişimi daha hızlı gerçekleşmektedir. AB ülkeleri arasında, özellikle gelişmiş AB ülkelerinde, kentsel nüfus oranı daha önce çok düşük oranlara gelmiş olduğu için, kent-kır arasındaki değişim Türkiye'ye oranla daha durağan bir seyir almıştır. Türkiye'nin kentsel nüfus oranı dünya ülkeleri ortalamasının üzerindedir. Dünya kentsel nüfus oranının Türkiye ve AB ülkelerine göre daha düşük oluşu, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal nüfusun halen yüksek olmasıyla ilişkilendirilebilir. Ancak dünya geneli içinde kentsel nüfus oranında sürekli bir artış olduğu gözlenmektedir. BM'in yayınladığı World Urbanization Prospects'e (2018) göre; 2050 yılında dünya genelinde kentte yaşayan nüfus oranının %68,4'e ulaşması beklenmektedir.

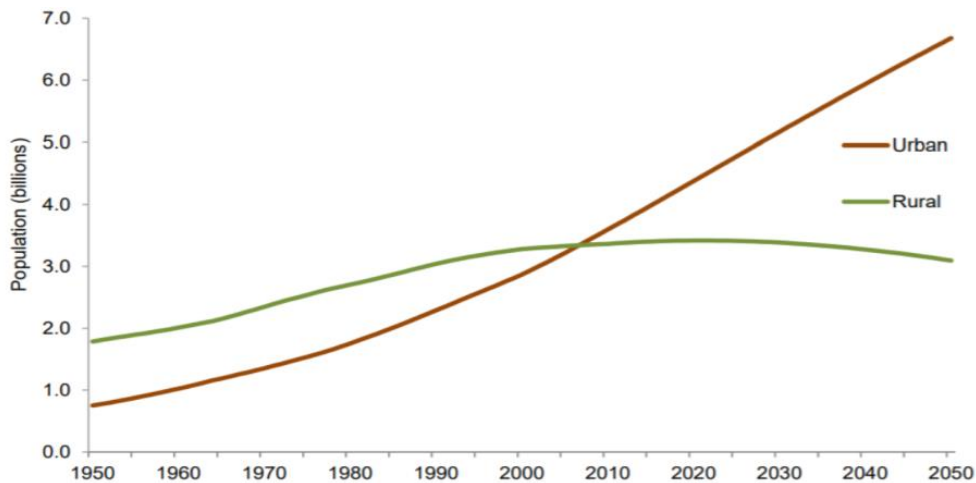

Şekil 1. Dünya, AB ve Türkiye'de yıllara göre kentsel nüfus oranları değişimi (%)

Kaynak: Dünya Bankası (Dünya Bankası Göstergeleri)

Figure 1. Change in urban population rates by years in the World, EU and Turkey (%)

Referans: World Bank (World Bank Indicators)

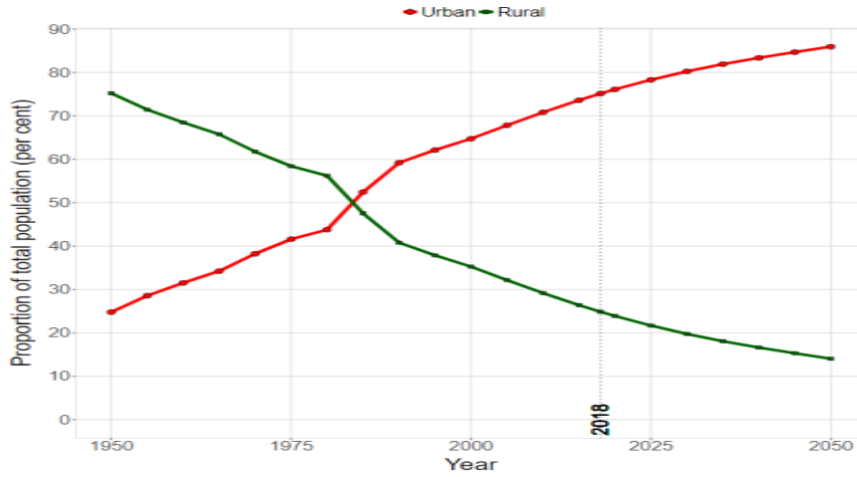

Şekil 2. Dünyada kentsel ve kırsal nüfusun durumu ve geleceği (%)

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Nüfus Bölümü (2018). Dünya Kentleşme Beklentileri:2018 Revizyonu.

Figure 2. Situation and future of urban and rural population in the world (%)

Referans: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2018). World Urbanization Prospects: 2018 Revision.

Şekil 3. Türkiye’de kentsel ve kırsal nüfusun durumu ve geleceği (%)

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Nüfus Bölümü (2018). Dünya Kentleşme Beklentileri:2018 Revizyonu.

Figure 3. Situation and future of urban and rural population in Turkey (%)

Referans: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2018). World Urbanization Prospects: 2018 Revision.

Çizelge1. Tokat iline ait yıllara göre nüfus verileri (2007-2022)

Table 1. Population data of Tokat province by years (2007-2022)

Yıl	Toplam nüfus (milyon kişi)	Nüfus yoğunluğu (km ² başına düşen kişi sayısı)	İl ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)	Belde ve köyler nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)
2007	620722	62	56,5	43,5
2008	617158	62	56,1	43,9
2009	624439	63	57,1	42,9
2010	617802	62	58,9	41,1
2011	608299	61	59,0	41,0
2012	613990	62	58,4	41,6
2013	598708	60	59,8	40,2
2014	597920	60	62,0	38,0
2015	593990	60	64,0	36,0
2016	602662	61	64,2	35,8
2017	602086	60	64,7	35,3
2018	612646	62	63,0	37,0
2019	612747	62	64,5	35,5
2020	597861	60	66,7	33,3
2021	602567	61	67,2	32,8
2022	596454	60	68,4	31,6

Kaynak:TÜİK,2023. Nüfus ve Demografi (İl ve cinsiyete göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu, 2007-2022)

Şekil 3’e göre Türkiye’de 2022 yılı itibariyle %77,0 oranında nüfus kentsel alanlarda yaşamaktadır. Yapılan tahminlere göre yirmi sekiz yıllık süreçte kent nüfusu %9,0 oranında artarak 2050 yılında %86,0’ya ulaşacaktır (Şekil 3). Bu artış 2050 yılında nüfusun yaklaşık onda dokuz gibi büyük bir çoğunluğunun kentte yaşaması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, neredeyse her on kişiden ancak biri kırsalda yaşamaya devam edecektir.

Dünya ve Türkiye geneline paralel olarak Tokat İlinde de nüfus değişiminin kent lehine olduğu görülmektedir. Çizelge 1 Tokat İli için yıllara göre kır-kent nüfus değişimini göstermektedir. Nüfus istatistikleri Tokat ilinde 2007-2022 yıllarını kapsayan 16 yıllık süreçte kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının %11,9 oranında azalarak %31,6’ya gerilediğini göstermektedir.

Tokat kır-kent nüfus oranlarına genel olarak bakıldığında, kente doğru bir nüfus hareketinin olduğu

açıkça gözlemlenmekle birlikte, değişim oranının Türkiye geneline göre daha yavaş olduğu görülmektedir. Tokat İl genelinde kır nüfusu 2007’den 2022’ye kadar %11,9 oranında azalmışken, kırsal nüfus oranı 2022’de Türkiye genelinde %6,6 ile 2007’deki kır nüfusu oranına göre %22,9 oranında düşüş göstermiştir. Türkiye için yüksek oranlı azalışta, Büyükşehir Yasasının etkisi oldukça önemlidir. Ancak Büyük Şehir Yasasının (2012 yılı) etkisi henüz ortaya çıkmamışken de Tokat’ta kırsal nüfusun azalış oranı Türkiye geneline göre daha düşük düzeydedir. 2007-2012 yılları arasında kırsal nüfus Türkiye genelinde %23,1, Tokat il genelinde %4,3 oranında azalmıştır. Bu verilere göre, kır-kent nüfus değişimi Tokat ilinde Türkiye geneline göre daha yumuşak bir geçişle gerçekleşmektedir. Tokat İli halen ekonomisinde tarımın büyük önem taşıdığı bir ildir (Barış, 2019; Gebeloğlu ve Şahin, 2020).

Çizelge 2. Türkiye ve Tokat İli için köy-şehir nüfus değişim seyri (2007-2022)

Table 2. Village-city population change trend for Türkiye and Tokat Province (2007-2022)

Yıl	Düzyey	Belde-Köy nüfusu (milyon kişi)	Şehir nüfusu (milyon kişi)	Toplam nüfus (milyon kişi)	Kırsal nüfus oranı (%)
2007	Tokat	269808	350914	620722	43,5
	Türkiye	20838397	49747859	70586256	29,5
2012	Tokat	255496	358494	613990	41,6
	Türkiye	17178953	58448431	75627384	22,7
2022	Tokat	188634	407820	596454	31,6
	Türkiye	5666274	79613279	85279553	6,6

Kaynak: TÜİK, 2023. Nüfus ve Demografi (İl ve cinsiyete göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu, 2007-2022)

Oranlar, dünya ve Türkiye’de çözüm aranan kırdan kente göç hareketinin Tokat ili için de hızlanarak devam edeceği sinyalinin vermektedir. Tokat ilinde yapılan birçok çalışma, kırsaldan nüfus ayrılışının İl için de kritik bir aşamada olduğunu ortaya koymaktadır (Çevik, 2020; Ergün, 2017; Yılmaz, 2015; Aşkın ve ark., 2013; Acungil, 2012). Tarım potansiyeli açısından önemli bir bölge olan Tokat ili köylerinde kırdan göç konusunun farklı yaklaşımlarla ve farklı boyutlardan çeşitli araştırmalarla ele alınması önemli görülmektedir.

Bu çalışmada, Tokat İlinde köy nüfuslarındaki son 16 yıllık değişimi değerlendirmek, değişimi köyler bazında incelemek ve böylece köyden kente göç konusunda bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır. Tokat İli ve ilçelerine bağlı köylerin tamamı için göçle ilişkili olabilecek bazı özelliklere ilişkin bilgiler derlenerek veri seti oluşturulmuştur. Araştırmada yer alan veriler Tokat iline bağlı 600 köy muhtarı ile yapılan görüşmelerden ve bazı yerel kurum kayıtlarından elde edilmiştir. Nüfus verilerine ise TÜİK veri sisteminden ulaşılmıştır.

Materyal ve yöntem

Bu çalışmada kullanılan materyaller iki farklı aşamada ve farklı yöntemler ile elde edilmiştir. İlk aşamada Tokat İline bağlı 613 köye ait nüfus istatistikleri TÜİK veri sisteminden alınmış ve 16 yıllık (2007-2022) süreci kapsayan bir veri seti haline getirilmiştir. Oluşturulan veri seti yardımıyla tüm köylerin 16 yıllık nüfus değişimleri ilk yıl (2007) baz alınarak hesaplanmıştır (Nüfus değişim oranı= Son yıl-İlk yıl×100/ilk yıl).

Bu şekilde 613 köy içerisinde 16 yıllık (2007-2022) süreçte azalan, artan ve sabit kalan köyler tespit edilmiştir. Bu köyler şiddetli azalan, azalan, sabit kalan, artan ve şiddetli artan köyler olarak gruplandırılmıştır.

Hesaplama sonucunda çıkan değer köye ait 16 yıllık yüzde değişim oranını ifade etmektedir. 613 köy nüfus değişim verilerine göre gruplandırılırken aşağıdaki aralıklar dikkate alınmıştır.

Nüfus değişim grup aralıkları;

Sabit kalan köy; % -5 ≤ nüfus değişimi ≤ +5

Azalan köy; % -5 > nüfus değişimi ≥ -40

Şiddetli azalan köy; % -40 > nüfus değişimi

Artan köy; % 5 < nüfus değişimi ≤ 40

Şiddetli artan köy; % 40 < nüfus değişimi

İkinci aşamada ise köy muhtarları ile gerçekleştirilen görüşme formundan köylerin özelliklerine ilişkin elde edilen bilgiler dijital ortama aktarılmış ve bir veri seti oluşturulmuştur. Tokat ili ve ilçelerine bağlı 613 köy muhtarının tamamıyla görüşülmesi planlanmış, tamamına yakın bir kısmı ile (%97,9’unu oluşturacak şekilde 600

muhtar ile) yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş, 13 muhtar ile görüşme sağlanamamıştır.

600 köy içerisinde 564 köy analize dâhil edilmiştir. Belediyelikten düşen köylerin analiz sonuçlarında sapmalara neden olması ihtimali göz önünde tutularak bu köyler analiz dışı bırakılmıştır. Bazı köylerin ise birkaç yıl önce köy statüsü kazanmış olmalarından dolayı 16 yıllık nüfus verilerine ulaşılamamıştır. Belediyelikten düşmesi ve nüfus verilerinin eksik olması nedeniyle toplamda 34 köy analiz dışı bırakılmıştır.

Köylerin nüfus değişimlerine göre yapılan gruplar (beş grup) ile köyün ana yola, ilçeye ve ile olan mesafesi, meslek yapısı (tarım ve tarım dışı) ve gelir grupları arasında ki-kare analizi yapılmıştır.

Bu çalışma doktora tezinden üretilmiştir ve tez çalışmasının ana materyalini ankete dayalı veriler oluşturmaktadır. Doktora tezinin yürütülebilmesi için Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Kararları kapsamında 25.08.2022 tarihinde 11 nolu oturumda 01-26 sayılı etik kurul kararı alınmıştır.

Araştırma Bulguları

Tokat İli köylerinin nüfus değişimlerine ilişkin bilgiler

Çalışmada öncelikle Tokat ili ve ilçelerine bağlı köylerin tamamının 2007-2022 yılları arasındaki nüfus değişimleri incelenmiş ve yorumlanmıştır. TÜİK’ ten alınan nüfus verileri üzerinden yapılan değerlendirme ile Tokat il ve ilçelerine bağlı tüm köyler nüfus değişim oranları esas alınarak sınıflandırılmıştır.

Yapılan değerlendirme ve buna dayalı olarak gerçekleştirilen sınıflamaya göre, 16 yıllık süreçte 613 köyden yalnızca %6,9’unda nüfusun hemen hemen aynı kaldığı belirlenmiştir. Bu orana %5 düzeyinde değişim (%5 artış ya da azalış) gösteren köyler dâhildir. Dolayısıyla köylerin büyük çoğunluğunun (%94,1) nüfusunun değişim gösterdiği ifade edilebilir. 613 köyden nüfusu azalma gösterenlerin oranı %78,8’dir. Nüfus hareketliliğinde azalan köyler önemli bir oran farkı ile öne çıkmaktadır. Nüfusu azalan köylerin önemli bir kısmı (%35,4’ü) şiddetli azalma göstermiştir. 613 köyün %35,4’ü 16 yıl sonunda ilk yıla göre %40,0’ın üzerinde bir oranla azalmıştır.

Bunların yanı sıra nüfusu artış gösteren köyler de bulunmaktadır. Artış gösteren köyler %14,3 oranındadır. Artışın şiddetli olduğu köylerin oranı %6,5 olarak belirlenmiştir. Oran yüksek olmamakla birlikte, köyden kente göçün endişe oluşturduğu bu dönem için nüfusu artan köyler dikkat çekici bir durum oluşturmaktadır.

Çizelge 3. Köylerin nüfus değişim oranlarına göre dağılımı
Table 3. Distribution of villages according to population change rates

Nüfus değişim grubu	F	%
Sabit	42	6,9
Azalan	266	43,4
Şiddetli azalan	217	35,4
Artan	48	7,8
Şiddetli artan	40	6,5
Toplam	613	100

Çizelge 4. Köylerin ana yola, il ve ilçe merkezlerine erişimlerine ilişkin bilgiler
Table 4. Information about arriving of distance of village to main road, province center and district center

	F	%	
Ortalama; 3,5 km	Ana yola mesafe		
	1 km ve altı mesafe	245	40,8
	1-10 km arası mesafe	295	49,2
	10 km den daha fazla mesafe	60	10,0
	Toplam	600	100,0
Köy ile ana yol arasındaki yolun niteliği	Köy ile ana yol arasındaki yolun niteliği		
	Asfalt	448	74,7
	Toprak	103	17,2
	Parke	48	8,0
	Beton	1	0,2
Toplam	600	100,0	
Ortalama; 22,5 km	İlçeye mesafe		
	15 km ve daha yakın	214	35,7
	16-30 km uzaklıkta	232	38,7
	31-50 km uzaklıkta	141	23,5
	51 km ve daha uzak	13	2,2
Toplam	600	100,0	
Ortalama; 66,2 km	İle mesafe		
	30 km ve daha yakın	69	11,5
	31-50 km uzaklıkta	111	18,5
	51-70 km uzaklıkta	153	25,5
	71-100 km uzaklıkta	185	30,8
	101 km ve daha uzak	82	13,7
Toplam	600	100,0	

Tokat ili köylerinin 2007-2022 yılları arasındaki nüfus değişim oranları, kırsal nüfusu Türkiye geneline göre daha yumuşak bir seyirle azalan Tokat ili için de bu azalışın dikkate değer olduğunu ortaya koymaktadır.

Köylerin Ulaşımına İlişkin Bazı Bilgiler

Coğrafi yapının bir sonucu olarak ortaya çıkan konumsal mesafe köyleri, eğitim, sağlık, iş ve diğer tüm olanaklara erişim, sosyal yaşam ve köyün yapısal özellikleri açısından etkilemektedir. Köylerin ana yola, ilçeye ve il merkezine olan mesafelerinin önemi dikkate alınarak, Tokat iline bağlı 613 köyün bu yöndeki bilgileri ilgili kurum kayıtlarından ve muhtar görüşmelerinden elde edilmiştir.

Ulaşılan verilere göre, köylerin %40,8'i ana yola en fazla 1 km mesafededir. Bu köylerden bazıları ana yol kenarında kurulmuş olup, anayol kenarında konumlanmış köy evleri bulunmaktadır. Köylerin yaklaşık yarısı (%49,2) ana yola 1-10 km arası, %10,0'u ise 10 km den daha uzak mesafededir. Köylerin ana yola mesafesi ortalama 3,5 kilometredir. Köylerde ana yola ulaşmak için kullanılan yol çoğunlukla (%74,7) asfaltdir. Ana yola 5 km den daha uzak mesafede bulunan köylerin oranı %20,3'tür ve bu köylerin %36,9'unda ana yola kadar olan mesafe asfalt değildir.

Kırsal alanlar genellikle yaşam olanaklarının kısıtlı olduğu yerleşim birimleridir. Yaşayanlar köylerinde bulunmayan imkânlarla erişmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için ilçe merkezine ulaşmak isteyebilirler. Bu nedenle ilçe merkezine olan mesafenin yakın olması kırsalda yaşayanlar için önemli bir avantajdır. İl ve ilçe merkezine mesafe, bu merkezlerle iletişimi artırarak köyün gelişimi açısından da farklılık oluşturacaktır. Bu durum dikkate alınarak yine Tokat il ve ilçelerine bağlı tüm köylerin bu merkezlere mesafeleri incelenmiş, ilçelere ve il mesafe ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Köylerin üçte birlik (%35,7) bölümü bağlı olduğu ilçeye 15 km ve daha yakın mesafededir. Üçte birden fazla bir bölümü (%38,7) 16-30 km arası mesafede, yaklaşık dörtte birlik bölümü (%25,7) ise 30 km den daha uzak mesafededir. Köylerin bağlı olduğu ilçeye ortalama uzaklığı 22,5 km'dir.

Köyün il merkezine yakın bir mesafede olmasının önemli avantaj sağlayacağı açıktır. Köylerin %30,0'u il merkezine 50 km ve daha yakın mesafededir. Yarıya yakın bir bölümü (%46,3) 50-100 km arası bir uzaklıkta bulunmaktadır. Köylerin %13,7'sinde ise köy halkı 100 km'den daha fazla mesafede kat ederek il merkezine ulaşabilmektedir. Köylerin %70,0'inin il merkezine 50 km den daha uzak mesafede olduğu dikkat çekmektedir. İl merkezine olan uzaklık ortalama 66,2 km'dir.

Köy Halkının Meslek Yapısına İlişkin Bazı Bilgiler

Tarımsal üretim faaliyetleri kırsal alanlarda sürdürülmektedir ve bu alanlarda genellikle en yaygın meslek grubu çiftçiliktir (Ahsan ve Duman, 2022). Kırsal nüfusun giderek azalması ve kırsalda yaşayanların yaşlanması tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından tehdit oluşturmaktadır (Elif ve ark., 2020; Köse ve Erkan, 2020; Akgül, 2018; Yıldırım ve ark., 2015; Yakar ve Özgür, 2012). Meslek dağılımı yerleşim birimlerinin hem ekonomik hem sosyal yapısını etkilemektedir. Araştırma alanı olarak belirlenen Tokat İli ve ilçelerine bağlı köylerde meslek dağılımı incelenmeye çalışılmış, hâkim ekonomik kazanç kaynağı çiftçilik olarak görünse de bunun ölçüsü, diğer mesleklerin ele alınan köylerde ne oranda yer bulduğu ve meslek çeşitliliği belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma alanında köylerin %74,5'ünde halkın yarısından fazla bir bölümü tarımsal üretimle ilgilenmektedir. Dörtte bir oranında (%25,5) köyde ise halkın yarısı veya daha az bir bölümü çiftçilik yapmaktadır. Araştırma bölgesinde tarımın geçim kaynağı olarak ağırlığının devam ettiği görülmektedir. Bu durum tarımın sürdürülebilirliği açısından oldukça önemli kabul edilebilir. Fakat mevcut tarımsal faaliyetlerin etkinliğine ilişkin çalışmaların yapılması bölgede tarımın geleceği konusunda daha net sonuçların ortaya konulması için önemlidir.

Köylerin %62,0'sinde tarım dışı meslek gruplarından herhangi birini yapan en az bir kişi bulunurken, %38,0'inde tarım dışı meslek grubu çalışanı hiç bulunmamaktadır. Tüm köyler dikkate alındığında tarım dışı meslek grubu çalışan oranı ortalama %3,9, tarım dışı meslek olmayan köyler göz ardı edildiğinde ise %6,2'dir. Bu oran köylerde tarım dışı mesleklerin halen oldukça sınırlı düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Tarım dışı meslek grupları içerisinde en yoğun sürdürülen meslek işçiliktir. Yaklaşık üçte bir (%33,5) oranında köyde nüfusun %1 ile %10'u arasında birey işçi olarak çalışmaktadır. İşçi olarak çalışan nüfusun %11 ile %20 arasında olduğu köylerin oranı %7,7'dir. %21-40 arasında işçi nüfusu olan köylerin oranı %2,0'dir. Muhtarların bazıları, sezonluk olarak farklı şehirlere giderek inşaat işçiliği yapanların köylerinde yoğun

olduğunu ifade etmişlerdir. Köylerin yarısından fazla (%56,8) bir bölümünde işçi olarak çalışan bulunmamaktadır.

Esnaflık köy ortamı içinde tarım dışında yer bulmuş bir diğer meslektir. Buna karşın köylerin %70,0'inde köy halkı arasında esnaf bulunmamaktadır. Köylerin %29,5'inde köy halkı arasında esnaflık yapanlar vardır. Bu köylerde esnaflık yapanların oranı köy halkının %1'i ile %10'u arasında değişmektedir.

Özellikle il ve ilçe merkezine günlük olarak ulaşımın mümkün olduğu köylerde memur grubu çalışanlar olduğu tespit edilmiştir. Köylerin %29,5'inde memurluk yaparak gelir sağlayan ve köy sakini olarak yaşamaya devam eden bir kesim bulunmaktadır. Bu köylerde memurluk yapanların oranı %1-10 arasında değişmektedir. Memurluğun köylerde çok yaygın olmadığı, köylerin çoğunluğunda (%70,3) memur olarak çalışan birey bulunmadığı belirlenmiştir.

Zanaatkarlık köylerde bugün değil eski zamanlarda da yer bulmuş bir meslek alanı olarak bilinmektedir. Köy halkının bazı küçük gıda dışındaki ihtiyaçlarını karşılayan zanaatkarlar köyler için çok yeni bir olgu olarak değerlendirilemez. Araştırma alanında bugün itibarı ile zanaatkarların düşük bir oranda kaldığı görülmüştür. Köylerin ancak %4,0'ünde düşük oranlarda zanaatkarlıkla gelir sağlayan bulunmaktadır. Zanaatkarlık köylerde bir yandan alternatif gelir sağlama olanağı sunarken, diğer yandan köy halkının bazı ihtiyaçlarının kendi yerleşim yerlerinde karşılanması açısından önemli bulunmaktadır (Ateşok, 2023; Çubuk, 2019; Davulcu, 2015; Eraslan, 2009).

Bulgular araştırma alanında tarım dışı meslek çeşitliliğinin kısıtlı olduğunu göstermektedir. Bu durum tarımı hem olumlu hem olumsuz olarak etkiliyor olabilir. Tarım dışı iş olanaklarının kısıtlı olması köy halkını tarımsal üretime yönlendirebilir. Diğer taraftan tarımla uğraşmak istemeyen köy halkı için kırsaldan göç etme eğilimini güçlendirebilir. Tarımla uğraşmasa bile nüfusun kırsalda kalmaya devam etmesinin nüfus sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Kırsal alanlarda tarım dışı meslek gruplarını daha detaylı şekilde ele alan ve kırsalın il veya ilçe merkezine olan mesafesi ile meslek çeşitliliği arasında ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar yürütülebilir.

Çizelge 5. Köylerde çiftçilik oranları

Table 5. Farming rates in villages

Çiftçilik oranı	F	%
%1<çiftçilik oranı ≤%25	88	14,7
%25<çiftçilik oranı ≤ %50	65	10,8
%50<çiftçilik oranı ≤%75	77	12,8
%75 <çiftçilik oranı ≤100	370	61,7
Toplam	600	100,0

Çizelge 6. Köylerde tarım dışı meslek oranları

Table 6. Non-agricultural occupation rates in villages

Meslek grubu	Tarım dışı meslek bulunmayan köy		Mesleğin bulunduğu köy ve köyde bulunma oranı									
	F	%	%1-10		%11-20		%21-30		%31-40		Toplam	
İşçi	341	56,8	201	33,5	46	7,7	7	1,2	5	0,8	600	100
Esnaf	419	69,8	178	29,7	3	0,5	-	-	-	-	600	100
Memur	422	70,3	177	29,5	1	0,2	-	-	-	-	600	100
Zanaatkar	576	96,0	23	3,8	1	0,2	-	-	-	-	600	100
Topraksız tarım işçisi	583	97,2	17	2,8	-	-	-	-	-	-	600	100

Çizelge 7. Köylerin gelir düzeyi ve tarımsal üretim sistemleri

Table 7. Income level of villages and agricultural production systems

	%0		%1-25		%26-50		%51-75		%75 üstü		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Gelir grupları												
Yüksek	203	33,8	254	42,3	114	19,0	23	3,8	6	1,0	600	100,0
Orta	18	3,0	86	14,3	254	42,3	102	17,0	140	23,4	600	100,0
Düşük	78	13,0	255	42,5	166	27,7	62	10,3	39	6,5	600	100,0
Geliri olmayan	475	79,2	112	18,7	12	2,0	1	0,2	0	0,0	600	100,0
Arazi durumu												
Sulu	175	29,2	163	27,2	101	16,8	64	10,6	97	16,2	600	100,0
Kuru	30	5,0	76	12,7	103	17,2	58	9,7	333	55,5	600	100,0
Hayvancılık												
Büyükbaş	26	4,3	293	48,8	166	27,7	88	14,7	27	4,5	600	100,0
Küçükbaş	137	22,8	454	75,7	2	0,3	0	0,0	0	0,0	600	100,0

Köylerin Gelir Düzeyleri, Tarım Arazisi Olanakları Ve Hayvancılık Faaliyetlerine İlişkin Bazı Bilgiler

Tarım dışı meslek grubu çalışanları emeklerinin karşılığını aylık bir ücret olarak alırken, tarım üreticileri için düzenli aylık bir gelir söz konusu olmamaktadır. Çiftçi ürününü pazarladığı ana kadar birçok harcama yapar ve bu süreçte herhangi bir gelir elde edemez. Üretim sezonu sonunda yetiştirdiği ürünü pazarladığı andan itibaren kazanç elde edebilir. Kırsal alanda yürütülen birçok araştırmada gelire ilişkin bulgulara yer verilmektedir (Sağlam ve Boz, 2023; Terzi ve Artukoğlu, 2021; Akkaya, 2020; Çağlayan ve ark., 2020; Alkan, 2019; Özel, 2019; Berk ve Armağan, 2019; Tümer ve ark., 2019). Ancak gelire ilişkin bulgular daha çok araştırma kapsamında görüşülen tarım işletmelerinin, köy halkının ya da hanelerin birebir geliri olarak verilmektedir. Bu araştırmada muhtarların ve köy ileri gelenlerinin değerlendirmeleri yardımıyla köydeki genel gelir yapısı konusunda belirlemeler yapılmaya çalışılmış, muhtarlardan köyü kendi içerisinde değerlendirerek gelir grubu dağılımı için bir oranlama yapmaları istenmiştir.

Muhtarların değerlendirmesine göre, köylerin ancak %4,8'inde köy halkının yarısından fazlası yüksek gelir grubundadır. Bu değerlendirmeye göre, yüksek gelirli olarak nitelendirilen aileler çoğunlukta olduğu köylerin oranı çok düşüktür. Yüksek gelirli kabul edilen grubun köy halkının %26'sı ile %50,0'si arasında bir oranda olduğu köyler, %19,0 oranındadır. Köylerin üçte biri (%33,8) için, muhtar köylerinde yüksek gelirli aile bulunmadığını ifade etmiştir.

Köylerin %40,4'ünde köy halkının yarısından fazlası, %56,6 oranında köyde ise hanelerin yarısı veya daha az bir bölümü orta gelir grubundadır. Orta gelirli sayılabilecek bir kesimin bulunmadığı köylerin oranı ise %3,0'tür. Bu köylerin çoğunluğunda hanelerin düşük gelir grubunda olduğu muhtarlar tarafından ifade edilmiştir.

Köylerin %16,8'inde halkın yarısından fazla bir bölümü düşük gelirlidir. Düşük gelir grubunun yarısından az olduğu köylerin oranı %70,2'dir. Köylerin %13,0'ü için muhtarlar köylerinde düşük gelirli sayılabilecek nüfusu bulunmadığını ifade etmiştir. Köylerin çoğunluğunda (%79,2) geliri olmayan hane bulunmamaktadır. Geliri olmayan hanelerin önemli oranda (köy halkının %26'sı ile %50'si arasında) bulunduğu köylerin oranı %2,0'dir. Bu değerlendirmeye göre yüz köyden ikisinde köy halkının %26,0'sı ile %50,0'si arasında bir oranda düzenli geliri

olmayan aile bulunmaktadır. Düzenli geliri olmayan hanelerin bulunduğu köylerin oranı düşük olmakla birlikte, bu oranın bireyi değil köyü ettiği düşünüldüğünde dikkate alınmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Söz konusu köylerde bu durumdaki aile oranının (%26-%50 arası) önemli olduğu söylenebilir.

Değerlendirmelere göre köyler, yüksek ve düşük gelirli köy halkının dörtte biri ya da daha azını, orta gelirli köyün yarısını ya da yarıya yakın kısmını oluşturduğu yüzdelik diliminde ağırlık göstermiştir. Köy halkı arasında düzenli geliri olmayanların hiç bulunmadığı köyler de çoğunlukta. Bir başka deyişle köylerde gelir dağılımı orta gelir grubunda ağırlık göstermektedir. Yüksek ve düşük gelir grubu oransal olarak birbirine benzerlik göstermektedir ve ağırlık oluşturmamakla birlikte kayda değer paya sahiptir.

Bu değerlendirmeler, köylerde gelir açısından dengeli bir dağılım olduğu sonucunu işaret ediyor görünmekle birlikte, veriler farklı açılardan yorumlandığında önemli sorunların varlığını da göstermektedir. Verilere göre, ele alınan 600 köyün %20,9'unda köy halkının bir bölümünün düzenli geliri bulunmamaktadır. Bu köylerin bir bölümünde geliri olmayanların oranı oldukça önemli düzeydedir. Düşük gelirli köyün yarısından fazlasını oluşturduğu köylerin oranı %16,8'dir. Bu oran frekans olarak ifade edilirse 101 köyde düşük gelirli köyün çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Kırsal alanlarda arazilerin sulu ve kuru nitelikte olması tarımsal üretim faaliyetlerini ve üreticilerin tarımsal gelirini dolayısıyla kırsaldan göçü etkilemektedir. Köylerin yaklaşık (%26,8) dörtte birlik bir bölümünde arazilerin yarısından fazlası sulu iken, %65,2 oranında köyde ise arazilerin yarısından fazlası kurudur. Sulu arazisi olmayan köylerin oranı (%29,2) yaklaşık %30,0'dur. Arazilerinin tamamı sulu olan köylerin oranı %5,0'tir. Araştırma alanında kuru tarım arazilerinin daha yoğun olduğunu, buna bağlı olarak üretim deseni çeşitliliğinin kısıtlı olduğu söylenebilir. Bu durumun tarımsal aile işletmesinin ekonomik olarak sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemesi muhtemel görünmektedir.

Tarımsal işletmeler sadece hayvancılık veya sadece bitkisel üretim faaliyetinde bulunabilir bunun yanı sıra her iki üretim faaliyetini birlikte sürdürebilirler. Hayvancılık tarımsal işletmelerin nakit ihtiyacını karşılamada avantajlı olması açısından oldukça önemli bir üretim dalıdır. Süt, süt ürünleri veya doğrudan hayvan satışı işletmelerin ani nakit

ihtiyaçlarını karşılamada oldukça önemli olmaktadır. Bu durum işletmenin faaliyetlerini sürdürmek için gerekli olan nakdi açığı gidermede kullanılan bir kaynak olabilir (Özdemir, 2021).

Muhtarlardan köylerde ticari sayılabilecek düzeyde hayvancılık faaliyetlerinin durumu konusunda bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Büyükbaş hayvancılık konusunda bilgi alınırken beş baş ve daha fazla hayvanı olan çiftçi sayısı sorulmuştur. Köylerin %19,2'sinde halkın yarısından fazla bir bölümü ticari sayılabilecek düzeyde büyükbaş hayvancılık faaliyetlerini sürdürmektedir. Köylerin yaklaşık dörtte üçlük (%76,5) bir bölümünde köy halkının yarısından daha az bir bölümü büyükbaş hayvan yetiştiricisidir. Köylerin %48,8'inde halkın dörtte biri veya daha az bir bölümü ticari düzeyde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ile ilgilenmektedir. Ticari sayılabilecek düzeyde büyükbaş hayvancılık faaliyeti bulunmayan köylerin oranı %4,3'tür. Ticari düzeyde büyükbaş hayvan yetiştiricisi bulunan köylerde ortalama 21 hane ticari düzeyde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır.

Küçükbaş hayvancılık konusunda edinilen bilgiler ise on baş üstü hayvan varlığı olan haneleri kapsamaktadır. Köylerin yaklaşık (%22,8) dörtte birinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Küçükbaş hayvan yetiştiricisi bulunan köylerin ise yaklaşık %75,0'inde köy halkının dörtte biri ve daha az bir bölümü ticari düzeyde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır. Halkın yarısından fazlasının küçükbaş hayvan yetiştiricisi olduğu köy bulunmamaktadır. Ticari düzeyde küçükbaş hayvan yetiştiricisi bulunan köylerde ortalama 5 hane ticari düzeyde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır.

Pazara Yönelik Tarımsal Üretim Faaliyetlerine İlişkin Bulgular

Kır- kent ayrımının yapıldığı önemli noktalardan biri de gelir kaynağıdır. Kırsal alanlar tarımsal üretim faaliyetlerinin sürdürüldüğü ve nüfusun genellikle tarımdan gelir elde ettiği yerlerdir. Fakat son zamanlarda yapılan çalışmalar kırdan kente göçün sonucu olarak

tarımla uğraşan nüfusun azaldığına dikkat çekmektedir. Kırsalda genç nüfusun azalması, kalanların ise yaşlanmasına bağlı olarak tarımsal faaliyetler kısıtlı düzeyde sürdürülmektedir (Öncü, 2022; Özkan, 2016; Türk, 2014).

Muhtarlara köy halkının pazara yönelik olarak ürettikleri ürünlerin neler olduğu sorulmuştur. Muhtarların cevaplarından yola çıkılarak ulaşılan sonuçlara göre, köylerin %71,5'inde tarla bitkileri ürünleri, %37,7'sinde bahçe bitkileri ürünleri ve yaklaşık beşte birinde (%21,3) hayvansal ürünler üretilerek satışı yapılmaktadır. Köylerin %16,2'sinde ise pazara yönelik herhangi bir ürün üretilmemektedir. Sonuçlara göre, tarla bitkileri ürünleri üretimi ve satışı köylerde diğerlerine göre daha fazla yapılmaktadır. Bu durumun farklı nedenleri olabilir. Öncelikle arazi niteliğinin, su temin olanaklarının ve iklim koşullarının yetiştirilecek ürün tercihi konusunda belirleyici bir faktör olacağı açıktır. Üretim sistemlerine yönelik elde edilen bulgular bu sonucu desteklemektedir. Köylerde genellikle kuru tarım arazilerinin daha fazla, sulu tarım arazilerinin ise kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra tarla bitkilerinin diğerlerine göre az emek isteyen bir ürün grubu olması da tercih nedenleri arasında olabilir. Bahçe bitkileri üretimi ve hayvan yetiştiriciliği daha fazla emek istediği için, bu üretim gruplarını sürdürmeye yönelik iş gücü temini üretim dalı tercihini etkileyebilir. Tarım arazisi olanakları ve pazara yönelik üretim faaliyetlerine dair bulguların birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Nüfus Değişim Grupları İle Bazı Sosyo-Ekonomik Faktörler Arasında İlişki

Nüfus değişim grupları ile köyün ana yola, ilçeye ve ile olan mesafesi, meslek yapısı (tarım ve tarım dışı) ve gelir grupları arasında ilişkiyi tespit etmek amacıyla ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda nüfus değişimi ile il merkezine mesafe, çiftçilik ve tarım dışı meslek oranı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. -

Çizelge 8. Pazarlama amacıyla üretilen ürün grupları

Table 8. Product groups produced for marketing purposes

Üretim grubu	F	%
Tarla bitkileri	429	71,5
Bahçe bitkileri	226	37,7
Hayvansal ürün	128	21,3
Tarımsal ürün satışı yapılmıyor	97	16,2
Toplam	600	*

*Birden fazla tercih yapılabildiği için toplam yüzü aşmaktadır.

Çizelge 9. Nüfus değişim grupları ve il merkezine mesafeye göre köylerin dağılımı ve ki-kare analizi

Table 9. Distribution and chi-square analysis of villages according to population change groups and distance to the city center

Köy	0-50 km		51-100 km		100 km üzeri		Genel	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Sabit	15	2,7	22	3,9	2	0,4	39	6,9
Azalan	103	18,3	131	23,2	23	4,1	257	45,6
Şiddetli azalan	36	6,4	114	20,2	34	6,0	184	32,6
Artan	9	1,6	27	4,8	10	1,8	46	8,2
Şiddetli artan	7	1,2	23	4,1	8	1,4	38	6,7
Toplam	170	30,1	317	56,2	77	13,7	564	100,0

Ki-kare değeri= 35,199; DF = 8; P-Value = 0,000

Çizelge 10. Nüfus değişim grupları ve çiftçilik oranına göre köylerin dağılımı ve ki-kare analizi

Table 10. Distribution and chi-square analysis of villages according to population change groups and farming rate

Köy	%50 ve altı oranda çiftçilik		%50 den fazla oranda çiftçilik		Genel	
	F	%	F	%	F	%
Sabit	8	1,4	31	5,5	39	6,9
Azalan	62	11,0	195	34,6	257	45,6
Şiddetli azalan	30	5,3	154	27,3	184	32,6
Artan	20	3,5	26	4,6	46	8,2
Şiddetli artan	21	3,7	17	3,0	38	6,7
Toplam	141	25,0	423	75,0	564	100,0

Ki-kare değeri= 34,882; DF = 4; P-Value = 0,000

Çizelge 11. Nüfus değişim grupları ve tarım dışı meslek oranına göre köylerin dağılımı ve ki-kare analizi

Table 11. Distribution and chi-square analysis of villages according to population change groups and non-agricultural occupation ratio

Köy	Tarım dışı meslek olmayan		Mesleğin bulunduğu köy ve köyde bulunma oranı					
			%1-10		%11 ve üzeri		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Sabit	15	2,7	19	3,4	5	0,9	39	6,9
Azalan	95	16,8	135	23,9	27	4,8	257	45,6
Şiddetli azalan	61	10,8	87	15,4	36	6,4	184	32,6
Artan	16	2,8	25	4,4	5	0,9	46	8,2
Şiddetli artan	25	4,4	10	1,8	3	0,5	38	6,7

Ki-kare değeri= 22,032; DF = 8; P-Value = 0,005

Köylerin yaklaşık üçte birlik bir bölümü (%30,1) il merkezine 50 km ve daha yakın mesafede, yarıdan fazla bir bölümü ise (%56,2) 50-100 km arası mesafede, %13,7'si ise 100 km' den daha uzak mesafededir. Nüfus değişimleri ve köylerin il merkezine olan mesafesi arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda bu iki kriter arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, gruplar arasında en önemli farklılığı, il merkezine en yakın mesafede olan köylerden azalan, şiddetli azalan ve şiddetli artan köyler, il merkezine en uzak mesafedeki köylerden azalan ve şiddetli azalan köyler oluşturmaktadır.

Analiz sonucu ortaya çıkan ki-kare dağılımına göre, il merkezine en yakın mesafedeki köylerde azalma beklenenden daha fazla, şiddetli azalma beklenenden daha az, şiddetli artış beklenenden daha az gerçekleşmiştir. İle en uzak mesafedeki köyler arasında ise şiddetli azalma beklenenden daha fazla, azalma ise beklenenden daha az olarak gerçekleşmiştir.

Bu bulguya göre, il merkezine en uzak mesafedeki köylerde göç başladığında genellikle şiddetli kabul edilen düzeye ulaştığı, il merkezine en yakın mesafedeki köylerde ise göç veren köy sayısı fazla olmakla birlikte, göçün belirli bir düzeyde kaldığı sonucuna varılabilir. Nüfusunda artış olan köylerin ise daha çok ile en uzak mesafedeki köylerde söz konusu olduğu, yakın mesafedeki köylerde nüfus artışının beklenenden daha az ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre, il merkezine mesafe ile nüfus hareketliliği karmaşık bir ilişki içinde gerçekleşmektedir. İle yakınlık ya da uzaklık köy nüfusunu etkilemekte, köylerin uzaklığı şiddetli göçü, yakınlığı şiddeti düşük bir düzeyde kalsa da göç veren köy sayısını artırmaktadır.

Köylerdeki meslek dağılımının köyün hem sosyolojik hem ekonomik yapısı üzerinde etkili olacağı açıktır. Araştırma kapsamında köylerdeki nüfus dağılımı ve özellikle bu meslek grupları içerisinde çiftçilik yapan nüfus konusunda belirlemeler yapılmaya çalışılmış, nüfus değişimleriyle çiftçilik yapan ailelerin oranı arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan ki-kare analiz sonuçlarına göre nüfus değişimi ile köyde çiftçilik yapanların oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Analiz sonuçlarına göre, gruplar arasında, grup ki-kare değeri ile öne çıkan ve en önemli farklılığı oluşturanlar; çiftçi ailelerin düşük oranda olduğu köylerden şiddetli azalan, artan, şiddetli artan ve çiftçilik oranının yüksek olduğu köylerden şiddetli artan köylerdir.

Sonuçlara göre, çiftçilik yapan ailelerin %50 ve daha düşük oranlarda olduğu köyler, azalan ve şiddetli azalan köylerde beklenenden daha az, artan ve şiddetli artan köyler grubunda daha fazla yoğunluk göstermektedir. Ters şekilde köyün yarısından fazlasının çiftçilik yaptığı, yani çiftçilik yapan aile oranının yüksek olduğu köyler, azalan ve şiddetli azalan köyler grubunda beklenenden daha fazla, artan ve şiddetli artan köyler grubunda ise beklenenden daha az yoğunluk göstermektedir.

Bu durumu açıklayabilecek bir kaç olasılıktan söz edilebilir. Bunlardan ilki köylerde geçim alternatiflerinin artmasının, nüfusun yerinde tutulmasında olumlu bir etki oluşturmuş olabileceği; İkincisi, köylerine geri dönüş yapan ve nüfus artışını en fazla etkileyen köy eski sakinleri geçimlerini emekli maaşlarıyla sağladıkları için pazara yönelik tarım yapmayı tercih etmiyor olabilecekleri... Üçüncü bir olasılık ise tarımın çok verimli olarak yapılamadığı dağ ve orman köylerindeki nüfusun çiftçilik yapamadıkları gibi farklı geçim kaynakları bulmakta da zorlandıkları için kente göç etmek zorunda kalmış olabileceği şeklinde ifade edilebilir.

Nüfus değişimleriyle tarım dışı meslek oranları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı da araştırılmıştır. Ki-kare analizi nüfus değişimi ile köyde tarım dışı meslek oranları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Analiz sonuçlarına göre, şiddetli azalan köylerde tarım dışı meslek çalışanı olmayan köy sayısı beklenenden daha düşük, yüksek oranda (%11 ve üzeri) tarım dışı meslek grubu bulunan köy sayısı beklenenden daha fazladır. Azalan köylerde ise tarım dışı mesleklerin düşük oranlarda olduğu köyler yoğunlukta, tarım dışı mesleklerin yüksek oranda olduğu grup beklenenden daha azdır.

Muhtarların bazıları bu durumu destekler ifadeler kullanmışlardır. Bu ifadeler; köylerde düşük gelirli aile üyelerinden büyük şehirlere gidip dönemsel olarak işçi statüsünde çalışanların olduğudur. Diğer bir ifade ise il ve ilçeye yakın köylerde tarım dışı işlerde çalışma olanağı daha fazla olduğu için halkın bir kısmı tarım dışı işlerde çalışmaktadır. Tokat dönemsel göçlerin dışında büyük şehirlere sürekli göçlerinde yoğun olarak yaşadığı bir ildir. Tokat 2022 yılında en fazla İstanbul, Ankara ve Kocaeli illerine göç vermiştir. Aynı yıl içerisinde en fazla İstanbul, Ankara ve Samsun illerinden göç almıştır (TÜİK, 2023).

Şiddetli artan köylerde tarım dışı meslek çalışanı olmayan köy sayısı beklenenden daha fazla, tarım dışı meslek çalışanı bulunan köy sayısı beklenenden azdır. Bir diğer anlatımla şiddetli azalan köylerde tarım dışı meslek çeşitliliği daha fazla, şiddetli artan köylerde ise daha azdır. Şiddetli artan köylerde nüfus artışında kentte emekli olup köylerine dönüş yapanların önemli yer tuttuğu düşünülürse, bu köylerde tarım dışı meslek çeşitliliğinin düşük olması doğal kabul edilebilir. Diğer bir deyişle bu köylerde, emeklilerin yoğun olması tarım dışı meslek çeşitliliğinin kısıtlı oranda kalmasına neden olabilir. Şiddetli azalan köylerde tarım dışı meslek çeşitliliğinin fazla olmasının nedenleri detaylı olarak ele alınması gereken bir durum olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda kırsal nüfusun yerinde tutulmasında kırsalda tarım dışı gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi bir çözüm olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmada ulaşılan sonuç tarım dışı meslek çeşitliliği ile kırsalda nüfus azalışı arasında aynı yönlü bir etkileşim olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kırsal nüfusun yıllar itibarıyla azalması, tarımsal üretim alanında deneyim ve becerisi olan nüfusun da azalması anlamına gelmekte, bu da tarımın sürdürülebilirliği konusunda endişe yaratmaktadır. Kırsal nüfusun ve tarımsal üretim alanında deneyim sahibi ailelerin yerinde tutulmasına yönelik yapılacak tüm yatırımlar aslında, bireylerin gıda ihtiyacına, sanayinin hammaddede ihtiyacına, kentteki nüfus baskısının önüne geçmeye, ülkenin ihracat potansiyelini arttırmaya yapılmış yatırımlar olarak kabul edilebilir. Bu durum kırsaldan kente göç konusu üzerine yapılacak çalışmaların önemini gündemde tutmaktadır.

Bu çalışmada kırsaldan kente göç hareketi 16 yıllık bir süreci kapsayacak şekilde ve Tokat ili örneği üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırmada köylerin sahip olduğu bazı özellikleri dikkate alınarak, 16 yıllık (2007-2022) nüfus değişimlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde, araştırma alanı üzerinden göç konusunda bazı çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Nüfus istatistikleri 16 yıllık süreçte Tokat il genelinde köylerin çoğunluğunun (%78,8) farklı oranlarda göç verdiğini göstermektedir. Tokat iline bağlı köyler içerisinde şiddetli göç verenlerin oranı (%35,4) tüm köylerin üçte birini aşmaktadır. Çalışmada şiddetli göç veren köy kapsamında ele alınan köyler, 16 yıl sonunda nüfusunun %40'ından fazlasını kaybetmiş olanlardır. Sabit kalan ve göç alan köyler ise tüm köylerin %21,2'sini oluşturmaktadır. Göç alan ve sabit kalan köylerin düşük oranı karşısında göç veren köylerin oransal büyüklüğünü gösteren nüfus verilerine bakılarak, tarımın ve kırsal nüfusun sürdürülebilirliği açısından oldukça kritik bir noktada bulunduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında ki-kare analizi ile köylerin il merkezine uzaklık, çiftçilik yapan ailelerin ve tarım dışı meslek çeşitliliği özellikleri ile nüfus değişimleri arasında bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Yapılan ki-kare analizi sonucu öne çıkan bazı değerlendirmeler aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- 16 yıllık süreçte;
- Nüfusu azalan köyler, il merkezine en yakın,
- Şiddetli azalan köyler, il merkezine en uzak mesafede olan, çiftçilik yapan aile oranının ve tarım dışı meslek çeşitliliğinin yoğun,
- Nüfusu artan köyler, çiftçilik yapan aile oranının düşük,
- Son olarak nüfusu şiddetli artan köyler, çiftçilik yapan aile oranının ve tarım dışı meslek çeşitliliğinin düşük olduğu köylerdir.

Bu sonuçlarda şiddetli azalan köylerin her üç kriterle ilgili olarak öne çıktığı ve diğer gruplardan farklılık gösterdiği görülmektedir. Köylerde nüfus azalışının il merkezine yakın köylerde de söz konusu olduğu, ancak en uzak köylerde azalmanın şiddetlendiği analiz sonucu ortaya konmuştur. Şiddetli azalma olan köyler hem çiftçilik oranının hem meslek çeşitliliğinin yüksek olduğu yerleşim yerleri olarak öne çıkmaktadır. Şiddetli azalan ve il merkezine uzak köylerde bazı haneler tarımın yanı sıra aile üyelerinden birinin tarım dışında bir meslekten kazandığı ücret ile geçimlerini sağlamaktadır. Muhtarların ifadelerine göre bu çalışanların kente tamamen göç etme imkân veya isteğinde olmadığı, yılın belli bir döneminde kente çalışıp köye dönüş yaptıkları belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda bir takım öneriler getirilebilir. İl merkezine mesafe göçün şiddetini etkileyen bir faktördür. İl merkezine mesafeden kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesi konusunda kırsala ve kırsala yakın bölgelere yatırım çalışmaları artırılabilir.

Şiddetli azalan köylerde tarımın yanı sıra farklı mesleklerin yapılması tarımdan yeteri kadar elde edilemediğinden kaynaklanıyor olabilir. Bu köylerde çiftçilik yapmaya devam edenlere genel desteklere ek olarak farklı ve ayrıcalıklı destekler sağlanabilir.

Nüfusu şiddetli azalan köylerde aynı zamanda tarım dışı meslek çeşitliliğinin de diğer köy gruplarına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kırsal nüfusun sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda alternatif meslek alanlarının oluşturulması yapılan son çalışmalarda öne çıkan bir çözüm olarak ileri sürülmektedir. Köylerde farklı meslek gruplarının köy nüfusu üzerine etkileri konusunda daha detaylı araştırmalar yapılması ve kırsalda alternatif meslek alanları oluşturulması yönündeki çalışmaların yapılacak araştırmalar üzerine ve ortaya çıkaracağı sonuçlar planlanarak geliştirilmesi önemli görülmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma Yükseköğretim Kurumu tarafından desteklenen YÖK 100/2000 Doktora Projesi 'Sürdürülebilir Tarım' programı kapsamında yürütülen "Sürdürülebilirlik Bağlamında Kırsalda Yaşam ve Nüfus: Tokat İli Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Tez çalışması;

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından (2022/58) ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

tarafından 1002-Acil Destek Programı kapsamında (122K688) desteklenmiştir. Destekleri için YÖK'e, BAP'a ve TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Acungil Y. 2012. Kentleşme Sürecinde Tokat'ta Kentlilik Bilinci. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye.
- Ahsan M. Duman D. 2022. Kırsal Yerleşimlerde Gençlerin Göç Etme Eğilimleri ve Etkileri: Bitlis İli Adilcevaz İlçesi Örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 8(3), 231-243. <http://dx.doi.org/10.29228/jav.s.63782>
- Akgül H. 2018. Aksu İlçesinde (Isparta) Kırsal Nüfusun Yaşlanması ve Yaşlı Nüfusun Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta, Türkiye.
- Akkaya M. 2020. Kırdan Kente Göçün Azaltılmasında Genç Çiftçi Desteğinin Rolü ve Etkisi: Ankara İli Polatlı İlçesi Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Aktaş E. ve ark. 2013. Farklı Ülkelerdeki Tarımsal Destekleme Politikalarının Tarımsal Üretim Üzerine Etkisinin Karşılaştırmalı Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol: 15 - Sayı/No: 4 (55-74).
- Alkan A. 2019. Antalya İlinde Genç Çiftçi Projesinin Uygulanması ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye.
- Aşkın Ö. ve ark. 2013. Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi: Yeşilyurt İlçesi Örneği. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2013.
- Ateşok E. 2023. Ahılı Köyü Geleneksel Tuzlu Testi Yapımının Günümüzdeki Durumu ve Su Analizleri. *International Social Sciences Studies Journal*, Vol:9, Issue:109; pp:5906-5911.
- Barış S. 2019. 21. Yüzyılda Tokat'ın Ekonomik Görünümü: TR83 ve Türkiye Geneli ile Bir Karşılaştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1) 111-124.
- Berk A. Armağan S. 2019. Kırsal Alanda Genç Çiftçilerin Sorunları ve Beklentileri; Niğde İli Örneği. *Alatırım*, 18 (1): 57 – 64.
- BM. 2023. Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Nüfus Bölümü, Dünya Kentleşme Beklentiler: 2018 Versiyonu. <https://population.un.org/wup/Country-Profiles/>
- Çağlayan C. ve ark. 2020. Genç Çiftçi Programının Hayvan Yetiştiricileri Açısından Değerlendirilmesi: İzmir İli Örneği. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Dergisi, Özel Sayı: 107-117*.
- Çevik E. 2020. Tokat İlinde Kırsal Gençlerin Göç Etme Eğilimleri ve Göçlerin Tarım Sektörüne Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı.
- Çubuk A. 2019. 1844-45 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Hüdavendigar Vilayeti Harmancık Kazasına Bağlı Cenubta (Güney) Bulunan Köylerin Sosyo-Ekonomik Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye.
- Davulcu M. 2015. Antalya'da Demircilik ve Bıçakçılık Mesleklerine Dair Tespit ve Değerlendirmeler. *Kalemisi*, 2015, Cilt 3, Sayı 6, Volume 3, Issue 6. DOI: 10.7816/kalemisi-03-06-02.
- Dünya Bankası, 2022. Dünya Bankası Göstergeleri. <https://data.worldbank.org/country/TR?locale=tr>
- Eraslan A. 2009. Antakya ve Çevresinde El Zanaatları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 12 (373-402).
- Ergün A. 2017. Kırsal alanda Kahvehanelerin Rolü: Tokat İli Merkez İlçe Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı.
- Gebelöglü N. Şahin S. 2020. The Role of Tokat Province in Vegetable Cultivation of Turkey. *Turkish Journal of Agriculture – Food Science and Technology*, 8(sp1): 203-207.
- Güreşçi E. 2009. Kırsal Göç ve Tarım Politikası Arasındaki İlişki. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, Bahar 2009, Sayı 22.
- Köse N. Erkan N. 2020. Türkiye'de 65 Yaş Üstü Nüfusun Yaşlı Yığılması Konusunda Farklılık Gösteren İllere Göre Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. *MEGARON* 2021;16(1):129-142.
- Öncü R. 2022. Türkiye'de Tarımın Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye.
- Özdemir G. 2021. Sivas İli Manda İşletmelerinde Karma Üretim Durumunun ve Yetiştirici Eğitim Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi, Veteriner Fakültesi Dergisi*, 2021;14(2):107-112. DOI: 10.47027/duvetfd.986911.
- Özel O. 2019. Türkiye' de Tarım Destekleri ve Sosyal Sermaye İlişkisi: Konya Bölgesinde Ampirik Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye.
- Özkan A. 2016. Türkiye Tarımında Yaşanan Sorunlar ve Alternatif Tarımsal Üretim Anlayışlarının Değerlendirilmesi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 19 - Sayı: 35, Haziran 2016.
- Sağlam F. Boz İ. 2023. Kırsalda Yaşayan Çiftçilerin Yaşam Memnuniyeti ve Gelecek Beklentisi: Çorum İli Kargı İlçesi Örneği. *MAS JAPS* 8(2): 403-411, 2023.
- Terzi O. Artukoğlu M. 2021. Üreticilerin Gelir ve Finans Durumları, Alternatif Finans Önerileri Üzerine Bir Araştırma. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Dergisi*, 58 (3):445-455.
- TÜİK. 2023. Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Verileri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>
- TÜİK. 2023. Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus ve Demografi Göstergeleri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>
- Tümer E. ve ark. 2019. Çiftçilerin Tarım Sigortası Yaptırma İstekliliği: Konya İli Ilgın İlçesi Örneği. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 22(4): 571-576, 2019.
- Türk D. ve ark. 2014. Kahramanmaraş Çimen Dağı-Uludaz Tepesi'nde Yayılış Gösteren Uğur Böceklerine Yönelik Doğa Koruma Yönetimi Önerileri. II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, 22-24 Ekim 2014 – Isparta.
- Türkan O. 2021. Kentsel ve Kırsal Nüfus Tespiti Sorunu: Adana ve Osmaniye İli Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences*, 19(2), 368-404.
- Yakar M. 2012. İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ İlçesi Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10 (2), 129-149.
- Yakar M. Özgür E.M. 2022. Türkiye'de Nüfus Yaşlanması, Yerel Düzeyde Tehlike Çanları Çalıyor!. *Coğrafya Dergisi – Journal of Geography*, 2022, 44: 231-250.
- Yaş H. Güler T. 2016. Kır – Kent Ayrımı Görünümlerinin Havsa Örneğinde İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 46, Ss. 1-20.
- Yıldırım F. ve ark. 2018. Türkiye'de Kırsal Alanda Aktif Yaşlanmanın Belirleyicisi Olarak "Sosyal Hizmetler". *Social Sciences Studies Journal (Sssjournal)* 2018, Vol:4 Issue:21 Pp:3141-3151.
- Yılmaz E. ve ark. 2020. İzmir İlindeki Çiftçilerin Kırsal Nüfusun Yaşlanma Eğilimi ve Tarımsal Faaliyetlerin Devamlılığına İlişkin Görüşler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Cilt:26 Sayı:2 Sayfa: 109-119.
- Yılmaz M. 2015. Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20 (33):161.